

**Transició
democràtica a les
illes Balears. Una
perspectiva
educativa des de
la revista *Lluc*:
1979-1983**

Juanjo Burgués
Mestre
*C. P. Gabriel Comas i
Ribas (Esporlas)*

Educació i Cultura
(2005), 18:
101-116

Transició democràtica a les illes Balears. Una perspectiva educativa des de la revista *Lluc*: 1979-1983

The transition to democracy in the Balearic islands. An educational perspective from *Lluc* magazine: 1979-1983

Juanjo Burgués Mestre

C. P. Gabriel Comas i Ribas (Esporles)

Resumen

Este estudio pretende aproximar al lector al punto de vista que la revista *Lluc* (una publicación de tendencia crítica del panorama cultural, político y educativo balear, de especial interés durante la Transición Democrática) tenía de las grandes preocupaciones que entorno a la configuración de un nuevo marco democrático para la educación, tenían maestros, profesores y educadores. Durante los años de nuestra preautonomía y de redacción de nuestro Estatuto (1979-1983), la revista *Lluc* se erige como plataforma de reivindicaciones entorno a la normalización lingüística de la lengua catalana en nuestras escuelas, de la configuración de un sistema educativo propio, de movimientos asociativos tanto en el campo de la educación formal, como no formal; de difusión de estudios e iniciativas del recién creado Departamento de Pedagogía de nuestra Universidad, etc. La aproximación a estas grandes cuestiones, nos vislumbra cuales eran las preocupaciones para el mundo de la educación, los años anteriores a la aparición de nuestra Comunidad Autónoma.

Summary

This study presents the concerns of primary and secondary school teachers and educators regarding the configuration of a new democratic framework for education, as reflected in *Lluc* magazine (a publication that critiqued the cultural, political and educational panorama in the Balearic Islands, of special interest during the transition to democracy). While the Balearic Statutes were being drafted in the years prior to the establishment of autonomous communities (1979-1983), *Lluc* magazine was a platform for vindicating linguistic normalization of the Catalan language in schools, configuring a local education system, establishing associations both in formal and informal education and disseminating studies and initiatives from the newly created Department of Education at the University of the Balearic Islands, etc.. A study of these major issues provides insight into educational concerns in the years before the Autonomous Community of the Balearic Islands was established.

1. Introducció

El període de la transició cap a la democràcia, a les Illes Balears, pot situar els seus inicis l'any 1974¹ i fins al 1983, amb l'aprovació de l'Estatut, no pot donar-se per acabat.

Aquest article es correspon amb els cinc darrers anys de la Transició, concretament amb el període que comprèn l'etapa de la preautonomia i del procés autonòmic; Antoni Nadal fixa els anys que van de 1979 a 1983 com els anys del procés de construcció de la comunitat autònoma de les Illes Balears.² Recordem que, entre abril i maig de 1979, es constitueixen els consells insulars i el Consell General Interinsular; i és pel gener de 1983 quan el Congrés dels Diputats aprovà el nostre Estatut.³ La característica més destacada d'aquest període de la nostra recent història rau en el procés tan llarg que el nostre Estatut tingué fins a la seva aprovació. Sobre això, Sebastià Serra i Josep Buades comenten que: «Una de les coses que pot sobtar d'aquest Estatut és que tardés tant a ser promulgat. Els primers Estatuts d'Autonomia que es dictaren de conformitat amb els patrons establerts a la Constitució de 1978 foren els de Catalunya i Euskadi, que daten de 1979. El de les Illes Balears dista d'aquests un total de quatre anys i s'aprovà en una darrera tongada d'estatuts. De fet, després de la promulgació de l'Estatut de les Balears no se n'aprova cap altre [...]. Podem dir, doncs, que el nostre estatut no es configurava a partir de la tradició històrica, del nacionalisme històric.»⁴

Lluc, com a revista de difusió cultural, té un pes molt important aquests anys com a publicació de tendència crítica amb la situació que, a les Illes, es vivia respecte del procés de formació de la nostra comunitat autònoma. G. Seguí comenta que, ja des de l'any 1972, la revista presenta aquesta visió problemàtica del món illenc. Ens explica que *Lluc* mostra una realitat allunyada de la perspectiva aproblemàtica i lírica que l'havia impregnada en el passat, presentant-se com a defensora d'un plantejament crític amb la realitat a tots els nivells.⁵

Podem atribuir aquesta característica de la revista al fet que l'Obra Cultural Balear (a partir d'ara OCB) es fa càrrec de l'edició i l'administració de la publicació a partir del gener de 1974. És oportú recordar ara, per veu del qui fou president de l'OCB A. Mir, que és en aquests anys quan l'OCB s'estén i es va popularitzant, fruit de la seva voluntat d'influir en la societat mallorquina. Comentava Mir en un article sobre les tres dècades

¹ Miquel Payeras comenta que és aquest any quan s'iniciaran grans canvis polítics. Sobre això, ens diu: «El febrer, el president Arias feia un discurs a les Corts en el qual anuncià unes tímides reformes. Pareixia que les portes de l'obertura s'obrien.

»A Balears, mentre, no existien oberturistes en el món polític oficial. La defensa de l'obertura només es trobava a la premsa, i no en tota. La primavera de 1974, però, un mallorquí que feia part del grup d'oberturistes de Madrid portà els nous aires polítics. Des del seu aterrament a la vida política institucional local, ja res no tornarà ser igual. Quan finalitza l'any el sacsejament de la vida política illenca ha estat intens. Per ventura només uns pocs s'adonaven del que havia passat, estava passant i, sobretot, del que se'ls venia sobre. Ni més ni menys que s'havia iniciat la Transició democràtica a les Illes Balears.» Vegeu: PAYERAS FEMENIAS, M. (1999). *Les utopies esvaïdes*. Palma: Cort, pàg. 10-11.

² NADAL, A. (1999). *La preautonomia balear (1979-1983)*. Palma: Documenta Balear, pàg. 29.

³ Vegeu la cronologia que presenta aquest autor dels fets més destacats aquests anys fins a l'aprovació del nostre Estatut d'Autonomia. *Ibidem*, pàg. 62-63.

⁴ BUADES, J.; SERRA, S. (2000). «Les Illes Balears des dels anys seixanta al final del franquisme. La transició democràtica i el règim preautonòmic». A: GRUP D'ESTUDIS DE LA CULTURA, LA SOCIETAT I LA POLÍTICA DEL MÓN CONTEMPORANI (UIB). *El segle XX a les Illes Balears*. Palma: Cort, pàg. 249.

⁵ SEGUÍ I TROBAT, G. (2002). «La revista *Lluc* 1921-gener-2001. Vuitanta anys d'història.». *Lluc* 826, pàg. 6.

d'aquesta institució que: «En tota aquella etapa predemocràtica, tot el procés de lluita pel reconeixement de la personalitat històrica del poble de les Illes Balears, pel reconeixement oficial de la llengua catalana com a pròpia, per un estatut d'autonomia, per a la instauració dels símbols propis, té l'OCB com a part integrant i activa.»⁶ Aquest és un fet prou important per a *Lluc*, ja que, a partir d'aquest moment, començarà a incorporar temes de més actualitat.⁷

Així doncs, entenem que la revista *Lluc* esdevindrà una plataforma molt important de difusió d'una visió crítica del període preautonòmic a les Illes Balears.

Per al món educatiu illenc, el període que estudiem és també prou interessant. A nivell general podem dir que la recentment aprovada Constitució havia fixat un nou marc democràtic per a l'educació.⁸ Marta Mata fixa els anys compresos entre 1977-1981 com el període en què es desenvolupa el gran pacte per l'educació i dins el qual es poden observar les primeres declaracions respecte d'un model educatiu de la recent democràcia en el text constitucional i també dins els primers texts estatutaris. Marta Mata comenta que, com a resultat, aquest període mostrarà uns anys de grans debats per a la configuració d'un nou marc democràtic per al sistema educatiu.⁹ A les Illes, una vegada aprovada la Constitució del 1978 i fetes les primeres eleccions municipals del 1979, s'obrirà un nou panorama en l'actuació de les institucions públiques en matèria educativa. Concretament, aquests anys es caracteritzen per una creixent politització dels moviments de renovació pedagògica i pel fet de ser un moment en què el professorat es mostra especialment actiu. Cal destacar que és el període en què s'havien constituït els sindicats de treballadors d'ensenyament a cada una de les Illes (1977), els quals continuen la iniciativa en l'àmbit de la renovació pedagògica que duïen a terme des d'anys enrere, especialment des del món de l'associacionisme.

Tindran gran difusió i un paper molt important de dinamització de l'educació, les escoles d'estiu. Recordem que els moviments de renovació pedagògica, en aquest període, esdevenen plataformes de difusió de vertaderes alternatives a l'ensenyament, i especialment de defensa d'una nova escola pública (sobre això cal destacar la importància que tingué la X Escola d'Estiu de Barcelona com a impulsora d'aquest debat).¹⁰ A les Illes Balears, Ramon Bassa denomina les escoles d'estiu d'aquests anys com les escoles d'estiu de la democràcia; Pere Ríos, per part seva, parla d'una tercera etapa (1979-1985), etapa en què veiem que es consoliden els moviments de renovació pedagògica.¹¹

⁶ MIR I FULLANA, A. (1992). «L'Obra Cultural Balear. Tres dècades fent país». *El Mirall* 58, pàg. 86.

⁷ COMPANY I MATES, A. (1998). «La revista *Cort* durant la Transició democràtica». A: *Transició a les Illes Balears: Simposi 25 anys*. Palma, 16 a 18 d'octubre de 1996. Palma: Institut d'Estudis Balearics, pàg. 141-163.

⁸ Per a una aproximació de gran profunditat al període que estudiem, us remetem al recent monogràfic de *Història de la Educació*. Vegeu: AA.VV. «Monografia: transició democràtica y educación». *Historia de la Educación. Revista interuniversitaria* 21-2002. Salamanca: Universitat de Salamanca, pàg. 17-116.

⁹ MATA, M. (1997). *La educación pública*. Barcelona: Destino, pàg. 13.

¹⁰ El text de la seva declaració el podem trobar a: X ESCOLA D'ESTIU (1975). «Por una nueva escuela pública». *Cuadernos de Pedagogía* suplemento 1.

¹¹ Per a l'aproximació als moviments de renovació pedagògica i a les escoles d'estiu a les Illes Balears us remetem al llibre: BASSA, R.; OLIVER, M. F. (1997). *Les escoles d'estiu de Mallorca (1968-1996)*. Palma: Ferran Sintès. I als articles: RÍOS, P. (1986). «El Movimiento de Renovación Pedagógica (Islas Baleares)». *Cuadernos de Pedagogía* 136; BASSA I MARTÍN, R. (1978). «Les escoles d'estiu de Mallorca (1968-1977)». A: *II Jornades d'Història de l'Educació en els Països Catalans*. Palma: Universitat de les Illes Balears, pàg. 112-123. AGUILÓ SUREDA, F. (1987). «La renovació pedagògica a Mallorca». A: *Mallorca, ara*. Palma: Antiga impremta Soler, pàg. 243-247.

Cal apuntar la qüestió de la llengua com a fet destacat en aquests anys; sobre això veiem que és durant aquest període quan es publicà el que fou conegut com a Decret de bilingüisme. Per Antoni J. Colom, la situació que es deriva de la publicació d'aquesta norma suposa l'inici d'una normalització escolar a les Balears.¹²

Una cronologia dels esdeveniments més destacats entre els anys 1979-1983 dels grans eixos sobre els quals gira el món educatiu és, com presenta Pere Ríos:

a) Dins l'àmbit sociocultural:	b) Dins l'àmbit de renovació educativa:
1979: segones eleccions legislatives i les primeres autonòmiques i locals	1979: formació de la CENC a l'OCB. 1979: tercera etapa de les escoles d'estiu a Mallorca. 1980: creació del Patronat de les Escoles Escoles d'Estiu, de la Conselleria de Cultura de la comunitat autònoma. 1981: constitució de l'ICE de la Universitat de les Illes Balears. 1982: creació d'AIRE a Mallorca. 1983: primer Congrés de Moviments de Renovació Pedagògica.

Quadre elaborat a partir del que presenta Ríos 1986¹³

Enfocant en aquest sentit la perspectiva educativa que volem donar al període de la nostra història, la revista *Lluc* esdevé un instrument prou interessant per a l'estudi de la transició democràtica a les Illes Balears des d'un punt de vista educatiu, tal com veurem a partir d'ara.

2. *Lluc*: plataforma de crítica dels grans temes educatius illencs entre 1979-1983

2.1. Els moviments associatius i l'educació

Els anys que comprenen l'etapa preautonòmica a les Illes Balears tenen en els moviments associatius un exemple de l'esperit reivindicatiu i molt actiu que, dins el món educatiu, es vivia a les nostres Illes. De totes maneres, hem de tenir present que és un moment de crisi per a l'associacionisme, ja que moltes persones que treballaven en els moviments de renovació pedagògica varen continuar la seva participació mitjançant el treball dins els partits, els sindicats o dins les recuperades institucions democràtiques. Però dins la revista *Lluc* hi trobem un seguit d'articles de gran valor de referència del paper que els moviments associatius tingueren en la dinamització de l'educació d'aquest període. En

¹² COLOM, A. J. (1980). «Educación y lengua catalana en las Baleares». *Cuadernos de Pedagogía* 70.

¹³ RÍOS, P. (1986). «El Movimiento de Renovación Pedagógica (Islas Baleares)». *Cuadernos de Pedagogía* 136.

aquests anys podem trobar referències especialment a experiències d'educació no formal, al voltant de dinamització de barriades, i d'educació formal, entorn a entitats preocupades pel foment de l'ensenyament del català.

Respecte de les primeres, podem trobar dins *Lluc* referències a un projecte de dinamització cultural de les «barriades» de Palma impulsades pel Secretariat de Barriades de l'OCB, al voltant d'un cicle de conferències que, amb el títol «Per una política cultural nostra»,¹⁴ tingueren lloc el 1979. De la preocupació per la reivindicació del paper de les «barriades», i per la seva importància com a espai d'educació no formal durant aquests anys, en podem donar constància per veu de Jaume Obrador, que, sobre el paper de les associacions de veïns, comenta que la preocupació per les «barriades» respon a una demanda d'institucionalització d'aquestes amb l'objectiu d'evitar que fossin absorbides pels ajuntaments, i esdevinguessin institucions de defensa dels barris, amb entitat pròpia. La proposta d'aquest autor per a aquestes associacions era que fossin el mitjà per fer arribar al consistori les demandes culturals, educatives, sanitàries... dels barris. Recordem que les associacions de veïns eren òrgans de reivindicació de moltes barriades perifèriques, de revitalització del poble mitjançant les activitats culturals i festes populars i, especialment, la seva importància estava en el seu poder de «mobilització popular».¹⁵ Els documents de bases per a una política cultural per als barris de Palma, aprovats per l'OCB, intervenen en aquesta recuperació de la participació ciutadana.

Des de *Lluc*, articles com aquests demostren que en aquests anys hi ha una voluntat de dinamitzar el carrer:

«És evident que tota cultura té uns protagonistes: els ciutadans que dia a dia la conformen amb totes les seves manifestacions vitals. Conscients d'aquest fet, aquestes Bases de Política Cultural no pretenen altra cosa que no sigui canalitzar i facilitar la plena expressivitat popular [...]. Ara cal retornar al poble el protagonisme cultural que pel d'ésser poble li pertany. És més, la cultura del poble per la cultura del poble ha de ser el nostre primer objectiu [...]. En aquestes bases, dos trets sobresurten: el concepte eminentment popular del sentit de cultura i la unitat lingüística i cultural dels Països Catalans.»¹⁶

Dins el món associatiu pròpiament educatiu cal destacar la substitució el 1979, a petició de la Comissió per a l'Ensenyament i Normalització del Català (CENC), del Secretariat Pedagògic de l'OCB per la Coordinadora d'Ensenyants de i en Català amb la finalitat de fomentar l'acció unitària de tots els ensenyants de i en català en favor de la normalització lingüística. Els Secretariat Pedagògic de l'OCB havia reunit un nucli molt actiu de mestres i professors que defensaven canvis importants a l'àmbit educatiu i que es

¹⁴ Per a la reproducció íntegra d'ambdós documents, vegeu: «Projecte de “Bases de política cultural” del Secretariat de Barriades de l'Obra Cultural Balear». *Lluc*. Palma, 1979, pàg. 22-23 i «Projecte “de política cultural per als barris de la Ciutat de Mallorca” del Secretariat de Barriades de l'Obra Cultural Balear». *Lluc*. Palma, 1979, pàg. 24-25.

¹⁵ OBRADOR, J. (1979). «Les associacions de veïnats a Ciutat». *Lluc*. Palma, pàg. 26-27.

¹⁶ «Projecte de “Bases...”», *op. cit.*, pàg. 22.

mostraven especialment sensibilitzats al voltant del tema de la llengua (sobre això és interessant recordar la seva importància en la represa de les escoles d'estiu des de 1975). Ara la CENC tindrà en la Coordinadora un ens no oficial que desenvoluparà accions oportunes per tal d'aconseguir la normalització de la llengua catalana.

Recordem que la CENC es presentava el 1979 «amb la finalitat de coordinar els esforços de les entitats que treballen en la normalització del català a l'ensenyament i en altres àmbits a les Illes Balears, i a fi també d'impulsar aquesta normalització».¹⁷

2.2. Problemàtica de l'ensenyament de la llengua catalana

La revista *Lluc* compta amb un gran nombre d'articles que fan referència a l'ensenyament de i en català, i s'observa durant els anys que analitzem l'aparició de noves tendències i iniciatives dins el camp de la didàctica de la llengua. D'altra banda, l'aprovació del Decret de bilingüisme condicionarà el desenvolupament de la qüestió, ja que suposa una «institucionalització» del perfeccionament de la formació del professorat vers l'ensenyament de i en català.¹⁸

Veiem que el tema de la normalització lingüística de la nostra llengua dins les escoles és cabdal en el període entre 1979-1983. Un editorial de 1979 titulat «Una passa transcendental per a la nostra llengua i cultura» comenta que el Decret de bilingüisme suposa una passa important en la història de la nostra cultura: «De fet, aquell llarguíssim període que es va obrir amb el “Decreto de Nueva Planta”, aquest decret comença a tancar-lo.»¹⁹

Però en aquests anys podem enfocar el sentit de la problemàtica de l'ensenyament de la llengua catalana en la preocupació per la seva didàctica. Sobre això, Ramon Bassa planteja les qüestions que en aquests anys són de gran preocupació per a molts de mestres i professors de les Illes en els termes següents: «Quins poden ser els principals trets que hagi de reunir aquesta Didàctica al servei d'una Escola Popular? Com es concreta això al nivell pràctic de la Llengua?».²⁰ Bassa proposarà unes fases per a una didàctica de la llengua

¹⁷ Eren funcions de la CENC: «A) Elaborar i presentar a l'Administració pública bases de política lingüística, especialment en el camp de l'ensenyament. B) Elaborar i presentar directrius sobre la regulació legal de l'ensenyament de i en català a les Illes Balears. C) Oferir a qui correspongui assessorament sobre els aspectes tècnics de l'ensenyament de i en català, especialment en matèria de plans d'estudis, reciclatge de mestre, materials didàctics, cursos d'adults, etc. D) Oferir a qualsevol institució o persona assessorament tècnic sobre aspectes concrets de la normalització lingüística, com redacció de documents oficials, vocabulari tècnic, descripció de formes lingüístiques adequades a cada àmbit, i altres de similars. E) Fomentar l'acció unitària de tots els ensenyants de i en català mitjançant la Coordinadora de Professors de i en Català.» Vegeu: «Coordinadora d'ensenyants de i en català». *Lluc*. Palma, 1979, pàg. 114.

¹⁸ La importància de l'aparició d'aquest decret rau en el fet, com comenta Bernat Sureda, que: «Aquesta norma responsabilitzava, també, el Ministeri d'Educació i Ciència en coordinació amb el Consell General Interinsular d'organitzar cursos de formació i perfeccionament en llengua catalana per a professors. Aquest fou l'origen dels cursos de reciclatge de català, que ja s'organitzaven d'una manera extraoficial des del 1976.» Vegeu: SUREDA, B. (2000). *L'educació a les Illes Balears en el segle XX*. Palma: Documenta Balear, pàg. 46.

¹⁹ *Lluc*. Palma, 1979, pàg. 98.

A la revista hi trobem aquest any tot un seguit d'articles que comenten la publicació d'aquest decret: LLOMPART, J. M. (1979). «Cap a la normalització de la llengua catalana». *Lluc*. Palma, pàg. 99-102. CONRADO DE VILLALONGA, J. F. (1979). «El Reial Decret per a l'ensenyament de la nostra llengua». *Lluc*. Palma, pàg. 103-104.

JANER MANILA, G. (1979). «Per a un espai escolar al servei del poble». *Lluc*. Palma, pàg. 105-106.

ARTIGUES, T. (1979). «Llenguatge, escola, entorn». *Lluc*. Palma, pàg. 107.

MULET, B. (1979). «La nostra llengua i l'educació preescolar». *Lluc*. Palma, pàg. 110-113.

²⁰ BASSA, R. (1979). «Algunes aportacions a la didàctica de la llengua». *Lluc*. Palma, pàg. 42.

enfocades cap a una percepció de la llengua com a fet viu (i consegüentment utilitzar una didàctica viva); cap a la utilització de mitjans complementaris al llibre de text: creu de molta utilitat la introducció del text lliure, la correspondència, la revista... i, tot això, sense oblidar la correcció lingüística necessària per mostrar els models correctes.²¹ Pere Pons Clar aborda des de les pàgines de la revista *Lluc* aquestes qüestions des de la necessària adaptació a nivell comprensiu, expressiu, intel·lectual i dels interessos de l'infant, dels llibres de text que s'utilitzaran per a l'aprenentatge del català dins les escoles. L'autor considera que el problema de la diglòssia esdevé en aquest moment el vertader problema per resoldre.²²

De gran importància, pel que tenia de nou el plantejament didàctic de la llengua, són les iniciatives del programa «la Caixa a les escoles». Es presenten com a activitats especialment interessants per a l'aprenentatge de la llengua catalana dins els nostres centres educatius durant aquests anys i ofereixen solucions al problema de l'ensenyament del català. L'objectiu d'aquestes iniciatives estava en la seva finalitat didàctica quant a l'aprenentatge de la nostra llengua per part dels nins, quant al seu ús correcte i la seva adequació de nous mots.²³

A manera d'exemple, una de les activitats de teatre promogudes des de «la Caixa a les escoles» es presentava així des de *Lluc*: «Es presenta l'obra de què parlem en aquest número de *Lluc*, *Les aventures d'En Pere Pistoles*. L'exercici que els nins havien de fer era escriure i dibuixar la història en vers de les princeses africanes –una cançó de l'obra de G. Janer Manila–, representar-la i recitar-la davant els altres companys.»²⁴

Dins el camp de l'educació no formal, cal destacar les primeres actuacions del grup Curcorba, durant alguns mesos connectades amb la programació de «la Caixa a les escoles», comentades en un interessant article de Francesc Aguiló. Ens explica que la importància que tenen les actuacions de Curcorba rau en la dinamització més enllà de les escoles, mitjançant la connexió amb entitats com les associacions de veïns, de pares d'alumnes, amb l'OCB... per començar a recórrer viles i llogarets i a contar rondalles a les escoles i al carrer.²⁵ Aquest fet demostra la complicitat entre aquest grup i distintes associacions pel foment de la llengua catalana entre els infants, malgrat les moltes dificultats que varen haver de superar (com ens comenta al seu article) per dur endavant algunes de les seves representacions.

2.3. La configuració de l'Estat autònom i el nou panorama per a l'educació de les Illes Balears

El període que analitzem és prou interessant quant a un estudi de les reflexions entorn a les relacions entre el nou marc institucional que s'estava configurant i els canvis que a l'àmbit educatiu havien de derivar-se producte de l'arribada de l'Estatut d'Autonomia i d'una nova administració. Hem apuntat a l'inici d'aquest article que, a nivell general, ens trobem en un període en què el fet educatiu es trobava molt polititzat i

²¹ *Ibidem*, pàg. 42-44.

²² PONS CLAR, P. (1980) «Consideracions prèvies a la confecció d'un llibre de text de llenguatge català». *Lluc*. Palma, pàg. 25-26.

²³ «la Caixa a les escoles». Oferint cultura i llengua als escolars». *Lluc*. Palma, 1981, pàg. 138.

²⁴ *Ibidem*, pàg. 139.

²⁵ AGUILÓ, F. (1979). «Cucorba l'alegria també és revolucionària». *Lluc*. Palma, pàg. 138-141.

en què la configuració d'un marc de relacions entre l'Administració i la societat havia de tenir repercussions en el sistema educatiu. Sobre això podem fixar tres anys importants en el camí fins a l'aprovació de l'Estatut d'Autonomia.

El 1979, any de les primeres eleccions generals (el març) i municipals (l'abril) de la història de la democràcia, trobem molts articles que fan referència a aquest fet de gran transcendència per a la nostra comunitat. Les conseqüents reivindicacions nacionalistes que es produïren són la característica més destacada en els números de la revista *Lluc* d'aquests anys. Un article editorial comentava amb aquestes paraules la importància del període que s'obria: «Anàvem errats els qui crèiem i lamentàvem una quasi absoluta consciència nacional a les nostres Illes benivolgudes. Venturosament havíem caigut en una greu equivocació. En aquestes eleccions passades els grans protagonistes han estat els pobles de Mallorca i Menorca pel fet d'haver votat, per damunt de qualsevol plantejament ideològic de partit, aquella força, sense cap reticència, sense estar lligat a cap sucursalisme, la recuperació de la nostra identitat nacional.»²⁶

L'any 1981 és l'any de l'avantprojecte d'Estatut d'Autonomia per a les Illes Balears. La redacció del nostre estatut i especialment les dificultats per no renunciar a temes de grans transcendència per a les nostres illes són les temàtiques recurrents als articles d'aquell any. Miquel Rayó és un dels autors que aborden el tema de la reivindicació política de l'ensenyament dins el futur marc estatutari. Titularà un dels seus articles entorn a aquesta qüestió: «L'ensenyament: qüestió política», apuntant sis punts conflictius per a l'educació de les Illes Balears davant l'aparició de l'avantprojecte d'Estatut.²⁷ La manca de coratge polític per no renunciar a un model educatiu propi és la línia d'argument de la seva crítica a l'avantprojecte d'Estatut.

²⁶ Aquest editorial comenta l'augment en el percentatge de vots de les forces nacionalistes: «Vet aquí que la segona força política a Menorca i la tercera a Mallorca resulta ser un partit polític, que poc abans era qualificat com un grupúscul testimonial i res més.» Vegeu: *Lluc*. Palma, 1979, pàg. 35.

²⁷ «1. Pens que la primera i més urgent tasca que hauria d'haver emprès el *poder públic* de les Illes és el de possibilitar la recuperació de la identitat històrica i cultural —i, per tant— política del poble que l'habita [...]

»2. La imprevisió, les concessions vergonyants —cas de la *modalitat balear* per exemple—, els silencis, els pactes, caracteritzen el desenvolupament polític actual de les nostres institucions insulars [...]

»3. Aquestes dues circumstàncies —la voluntat política ambigua dels nostres representants, i la manca d'un recolzament popular efectiu, han condicionat sens dubte l'elaboració de l'avantprojecte d'Estatut que ara ha de ser discutit al Congrés dels Diputats. No hem de ser somia-truites: si a Catalunya i al País Basc han tingut problemes amb el poder central, nosaltres també en tendrem [...]

»4. Això és bo de veure, per exemple, si hom analitza el text de l'article 10 de l'avantprojecte citat. Se'ns diu que "Dins el marc de la legislació bàsica de l'Estat, correspondrà a la Comunitat Autònoma el desenvolupament legislatiu i l'execució de... 12. Ensenyament". Res més. Al manco, la Generalitat exposava un màxim i un mínim en el qual podrà desenvolupar les seves competències dins la vida constitucional. Des d'aquí, cal creure que les negociacions en matèria de transferències pel que fa al sistema educatiu, vendrà mancada de gran part de força enfront del poder central, i crec que aquesta impotència té com a causa la imprecisió en els marges mínims i màxim de competències possibles.

»5. [...] Tan sols no s'han exposat quin és el model d'administració autònoma real que regirà el nostre sistema educatiu, model del qual depèn la seva eficàcia i la seva funcionalitat. La manca d'aquesta estratègia global a llarg termini, i amb programes de realització perfectament temporalitzats, és el que ens fa malviar de l'èxit resultant. Aquí caldria parlar de quin seria el grau de descentralització administrativa que ens permetrà desenvolupar l'Estatut, de com s'organitzarà la distribució i recapte del personal docent, la inspecció, i desenvolupament dels programes escolars, etc. [...]

»6. [...] Assegurar el correcte funcionament del sistema escolar i educatiu, i la seva rendibilitat màxima, és allò que ens assegurarà la pervivència del futur; la resta són concessions que no poden ser admeses.» Vegeu: RAYÓ, M.: (1981). «L'ensenyament qüestió política». *Lluc*. Palma, pàg. 205.

L'any 1983 és l'any que s'aprova el nostre Estatut d'Autonomia, la majoria d'articles fan referència a aquest fet. El que cal destacar és el to de desencís que tradueix la revista a partir de la seva lectura. A manera d'exemple, i pel valor de revisió del procés viscut durant aquests cinc anys, és interessant reproduir part del primer editorial de *Lluc* d'aquest any, el qual, davant la imminent aprovació de l'Estatut, recorda amb aquestes paraules les il·lusions amb les qual van iniciar el procés de construcció de la comunitat autònoma de les Illes Balears: «Aqueles entusiastes, una mica irraonats i una mica visceral, que es manifestaren l'any 1977, s'han anat esvaint i han estat substituïts per la imatge d'una pre-autonomia, cada cop més degradada, i lamentablement llargaruda, en la qual els ciutadans rasos han acabat per no veure més que una administració paral·lela, molesta i inoperant.»²⁸

Del 1983 cal destacar un article de Martí X. March, que planteja «un model territorial de descentralització educativa» una vegada aprovat l'Estatut, en un article titulat: «Estatut d'autonomia i educació a les Illes Balears».²⁹ La importància d'aquest article rau en el fet de ser el primer article que trobem a la revista *Lluc* en què obertament es fa una proposta de model educatiu descentralitzat per a les Illes Balears; per tant, per primera vegada dins la revista, trobem les bases concretes per a la configuració d'un sistema educatiu propi de les nostres illes. Veiem que els gran principis i les declaracions generals que havien anat apareixent en anys anteriors ara es concreten de forma específica. Parla March de dos grans reptes per a la CAIB entorn a la gestió eficaç de les competències que rebria la comunitat autònoma i a la definició de polítiques globals i sectorials, d'una banda, i en el disseny d'una nova administració eficaç i descentralitzada, de l'altra.

Des de la revista *Lluc* podem veure com s'organitzarà l'administració educativa autonòmica al voltant del Govern, els consells insulars i els ajuntaments.³⁰

²⁸ *Lluc*. Palma, 1983, pàg. 2.

²⁹ MARCH, M. X. (1983). «Estatut d'autonomia i educació a les Illes Balears». *Lluc*. Palma, pàg. 187-193.

³⁰ March presenta, l'any de l'aprovació del nostre Estatut, una proposta de les funcions que podrien assumir aquestes entitats:

«1. Govern Autònom de les Illes Balears

a) La retribució de tot el professorat, el personal no docent i el personal administratiu.

b) L'organització de concursos-oposició i dels concursos de trasllat.

c) L'aprovació dels plans d'estudis generals.

d) La dependència del cos d'inspectors.

e) L'estructura de funcionament i d'organització dels centres escolars.

f) La normativa general en la construcció de centres educatius.

g) La planificació de la infraestructura educativa de les Illes, en coordinació amb els Consells Insulars i els Ajuntaments.

h) La planificació dels centres i unitats d'educació especial.

i) Tot el que afecta la política universitària i científica.

j) Reciclatge del professorat.

k) Servei estadístic sobre educació de les Illes.

l) Aprovació de llibres de text i de material didàctic.

m) Les subvencions a centres privats.

n) Normativa general de transports i de menjadors escolars.

o) La coordinació en l'aplicació del Decret de bilingüisme.

»Etc.

»2. Consells insulars.

a) La planificació, construcció i gestió dels centres d'ensenyament secundari (FP, BUP) d'acord amb la planificació general.

2.4. L'aparició del Departament de Pedagogia de la UIB i la difusió d'estudis i investigacions pedagògics

Quan ens aproximem a l'anàlisi dels articles de caire educatiu de la revista *Lluc*, ens trobem amb un gran nombre d'escrits que sorgeixen des del recent Departament de Pedagogia de la Universitat.³¹ Recordem que el 1978 es crea la Universitat de les Illes quan s'agrupen les facultats de Dret, Ciències, Filosofia i Lletres i les escoles de Ciències Empresarials i de Formació del Professorat, que depenien de distintes universitats catalanes. La Universitat inicialment va rebre el nom oficial de «con sede en Palma de Mallorca» i a partir de 1985 va passar a denominar-se Universitat de les Illes Balears.

En el període que estudiem, la revista *Lluc* esdevé per al recent departament una plataforma de divulgació dels estudis i les investigacions que realitzava anys enrere. La importància de l'aproximació a aquests articles recau en el grau d'especialització de les anàlisis de distintes temàtiques de la pedagogia que no podia observar-se en els anys anteriors amb tan alt grau d'aprofundiment, la qual cosa, com comentava el professor Colom, justificava l'adequació a la realitat cultural i lingüística de les Illes, un esforç total per possibilitar un canvi en la pràctica escolar dels nostres centres, donant un sentit ampli al concepte de pedagogia i oferint una vocació universalista i científica del recent departament.³² Així doncs, les temàtiques pedagògiques dels articles que dins la revista podem trobar són molt variades.

Hi ha articles de l'àmbit de l'educació especial³³ dins els quals podem entreveure les reivindicacions per la integració dels discapacitats mitjançant la normalització de l'educació especial, tal com comentava Martí March en un article de 1979:

«La irracionalitat i la incoherència del funcionament de l'Educació Especial fa que inclús se posi en qüestió l'existència d'aquest tipus de centres. La política educativa de "lo especial" entesa d'aquesta

b) La realització i la gestió de l'educació permanent d'adults.

c) Tot el que afecta la sanitat escolar, menjadors, transports, serveis psicopedagògics i d'orientació, etc.

d) La coordinació d'activitats extraescolars.

e) Concretar els programes per illes.

f) El control de les subvencions als centres privats.

g) El control de l'aplicació del Decret de bilingüisme.

h) La creació d'entitats i mancomunitats comarcals, com a unitats geogràfiques de gestió i de participació. [...]

»3. Ajuntaments.

»Les competències que en matèria d'educació han de tenir els Ajuntaments seran definides pel que pugui dir la Llei orgànica de règim local, la de finançament de les hisendes locals i la de règim local que pugui fer el Parlament Autònom.

»En tot cas el que resulta clar és que les competències actuals són migrades i insuficients. En aquest sentit resulta evident que els ajuntaments han de tenir competències en la planificació, gestió i construcció de centres escolars d'escoles infantils, d'educació preescolar i d'EGB, així com del seu manteniment i serveis pedagògics necessaris».

Vegeu: *Ibidem*, pàg. 193.

³¹ Sobre això hi ha a la revista *Lluc* un interessant article d'Antoni J. Colom que comenta la creació del Departament de Pedagogia de la Universitat. Vegeu: COLOM, A. J. (1979). «Un departament de pedagogia dins al nostra Universitat». *Lluc*. Palma, pàg. 205-206.

³² *Ibidem*, pàg. 205.

³³ Articles sobre educació especial són:

MARCH, M. X. (1979). «La llengua catalana i l'educació especial». *Lluc*. Palma, pàg. 109.

«LA CAIXA" A LES ESCOLES (1980). «La integració del nin sord en l'escola i la societat». *Lluc*. Palma, pàg. 22.

ROIG, J.; FULLANA, P. (1980). «L'educador especialitzat». *Lluc*. Palma, pàg. 45-46.

forma marginal, ha de desaparèixer, ja que no s'educa per a una societat especial. La creació de ghettos escolars per a deficients mentals, marginats, sords, etc., condueix a la segregació i a la impossibilitat d'integrar dins la societat en aquests deficients.

»D'ací la necessitat de "normalitzar" l'Educació Especial, evitant la beneficència, la caritat mal entesa, el paternalisme i la creació de ghettos. La compassió ha de deixar pas a una reflexió sobre el tema, que dugui a terme la realització d'una autèntica política educativa en relació a aquest tipus d'educació.»³⁴

I també del treball amb els «inadaptats», com comenten Jaume Roig i Pere Fullana reivindicant la figura de «l'educador especialitzat», desvirtuat en aquests anys, i en què es presenta la necessitat del treball en equip, tan defensat en els nostres dies:

«— L'educador no ha de passar mai a formar part del sistema repressiu institucional.

»— No pot caure en una manipulació sia del caire que sia de l'infant o jove.

»— L'Educador no és el vigilant, el que cuida, el que controla i censura cada moviment dels al·lots.

»— No pot ésser un personatge que fa aquella feina fredament, asèpticament, com podria fer-ne una altra, sense cap casta de compromís personal.

»— No pot ser la granereta d'emblanquinar de la institució.

»— L'educador especialitzat no pot treballar tot sol, individualment. No pot aconseguir els seu costat un bon grapat de mitjans tècnics i humans com són: un equip de treball continu i una teràpia personal i de grup.»³⁵

Hi trobem, també, articles sobre història de l'educació. De l'interès del nou Departament de Pedagogia per aquesta temàtica, en podem fer constància en la seva responsabilitat a l'hora d'organitzar les II Jornades d'Història de l'Educació als Països Catalans, que varen tenir lloc a Palma el 1978.

El 1980, la revista es va fer ressò de la commemoració dels cent anys de la Institució Mallorquina d'Ensenyament. Diversos articles des del Departament de Pedagogia³⁶ reivindicaven, com comentava un editorial d'aquest any, «una de les experiències educatives més importants que han tingut lloc a Mallorca, al llarg de la

³⁴ MARCH, M. X. (1979). «La llengua catalana...», *op. cit.*, pàg. 109.

³⁵ ROIG, J.; FULLANA, P. «L'educador...», *op. cit.*, pàg. 46.

³⁶ Articles sobre història de l'educació:

COLOM, A. J. (1980). «La història de l'educació i la cultura als Països Catalans». *Lluc*. Palma, pàg. 47-59.

JANER MANILA, G. (1980). «La Institució Mallorquina d'Ensenyament». *Lluc*. Palma, pàg. 164-167.

SUREDA, B. (1980). «La polèmica periodística a propòsit de la "Escuela Mercantil"». *Lluc*. Palma, pàg. 172-75.

DÍAZ DE CASTRO, F. J. (1980). «Institució mallorquina de Enseñanza». *Lluc*. Palma, pàg. 168-171.

NICOLAU, G. (1980). «Folklore i educació infantil en la Institució». *Lluc*. Palma, pàg. 176-177.

SEGUÍ, A. (1980). «Aproximació a la didàctica institucionalista». *Lluc*. Palma, pàg. 178-180.

COLOM, A. J. (1980). «Un cas d'influència institucionalista a Mallorca: els inicis de l'activisme escolar». *Lluc*. Palma, pàg. 181-183.

història». ³⁷ Al llarg d'aquests articles veiem com es comenten els precedents de la «Institució», del Krausisme a Mallorca, la reivindicació de la figura de Guillem Cifre de Colonya i d'Alexandre Rosselló, etc.

Els inicis de l'activisme escolar a Mallorca són tractats pel professor A. Colom recordant la importància del viatge a la ciutat sueca de Näas el 1890 del mestre Miquel Porcel i Riera per estudiar la didàctica dels treballs manuals. Des de la revista *Lluc* ens explica que aquest mestre és «el llaç d'unió entre l'Institucionalisme i el moviment de "l'Escola Nova"» i podem entreveure que, des del Departament de Pedagogia, recordar la figura d'aquest mestre pot tenir implicacions en el desenvolupament actual de la nostra didàctica:

«El viatge, que he referit i que el mestre Porcel va fer per tal de seguir els cursos d'Otto Salomon a la Normal de Näas sobre els treballs manuals, és l'inici molt probablement del nostre activisme pedagògic post-institucionalista. [...] Alexandre Rosselló insistint que el mestre mallorquí anàs a Suècia per aprendre la didàctica dels treballs manuals aportava a la didàctica il·lenca i per primera vegada la possibilitat d'introduir l'activisme a les nostres escoles; perquè hem de ser conscients: tot mètode actiu des de Montessori a Freinet aporta activitat manual a l'escola com element desenvolupador de les energies infantils. O millor dit, tot activisme és sempre activisme manual en certa mida. Per tot això he de dir que el fet del treball manual no es pot veure com l'aprenentatge per part d'en Porcel Riera d'una didàctica per a una assignatura concreta i determinada; al contrari, la seva estada a Näas implica el fet de comprendre tota tasca pedagògica des d'una perspectiva diferent, i evidentment, des de l'activisme infantil.»³⁸

Finalment també hi podem trobar un altre grup d'articles que podríem emmarcar dins l'àmbit de la teoria de l'educació. Aquests són articles de diversa temàtica,³⁹ entre els quals en destaquem, per la importància en els anys que estudiem, i a manera d'exemple, un de Gabriel Janer Manila: «Cultura popular i dinàmica educativa» sobre (com anunciava) «un intent de definició del terme Cultura Popular» i en què s'aborda la definició del concepte *cultura popular*, la «crisi d'identitat» de la societat i la lluita per la «recuperació de la cultura popular».⁴⁰

³⁷ *Lluc*. Palma, 1980, pàg. 163.

³⁸ COLOM, A. J. «Un cas d'influència institucionalista...», *op. cit.*, pàg. 182.

³⁹ Articles sobre teoria de l'educació:

JANER MANILA, G. (1980). «Cultura popular i dinàmica educativa». *Lluc*. Palma, pàg. 78-80.

SASTRE, A.; ROSSELLÓ R. (1980). «Mallorquins catalans: assaig de psicologia social». *Lluc*. Palma, pàg. 81-83.

ALBERTÍ, J.; BASSA, R. (1983). «Les escoles de la part forana de Mallorca». *Lluc*. Palma, pàg. 183-185.

MARCH I CERDÀ, M. X. (1983). «Estatut d'autonomia i educació a les Illes Balears». *Lluc*. Palma, pàg. 187-193.

CASTRO, M. X.; OLIVER, G. (1983). «Insularitat i antropologia». *Lluc*. Palma, pàg. 211-213.

MARCH I CERDÀ, M. X. (1983). «Normalització lingüística, premsa local i societat mallorquina». *Lluc*. Palma, pàg. 225-226.

⁴⁰ JANER MANILA, G. «Cultura popular...». *op. cit.*, pàg. 79.

No dependents del Departament de Pedagogia, però de gran importància pel seu valor educatiu, cal fer menció a les iniciatives que des de l'Escola Normal de Magisteri es dugueren a terme aquests anys, especialment des del camp de la didàctica.⁴¹ A manera d'exemple, cal destacar la presentació per part de Bartomeu Mulet d'un «material per a l'escola mallorquina per al curs 1979-80» per a l'aprenentatge de i en català.

3. Conclusions

La revista *Lluc* és una plataforma de difusió de les moltes, i molt variades, activitats i iniciatives que es donen, dins el món educatiu illenc, especialment entre 1979 i 1980, i en menor mesura entre 1981 i 1983.

La raó principal que podem donar a aquest fet és que les recentment institucionalitzades associacions amb vocació educativa (formal, en el camp de l'ensenyament de i en català, o no formal, des de la dinamització popular) i els primers fruits del Departament de Pedagogia de la nostra universitat tenen en aquesta revista una plataforma més de difusió dels seus estudis, iniciatives, treballs, propostes i projectes... Així, podem explicar que, en el període estudiat, els articles pròpiament educatius mostren un major grau d'especialització i d'aprofundiment quant a les temàtiques (sobre això cal destacar els estudis del Departament de Pedagogia) i van deixant progressivament el caràcter més reivindicatiu del període anterior (1974-1978). Als darrers anys, especialment a partir de 1981 amb la presentació de l'avantprojecte d'Estatut d'Autonomia, i finalment amb l'aparició de l'Estatut el 1983, la revista dóna als seus fulls la prioritat política que la conjuntura del moment reclamava; per aquesta raó, progressivament, els articles de referència pedagògica aniran perdent pes dins la revista.

Bibliografia

- AA.VV. «Monografia: transición democrática y educación» (2002). *Historia de la Educación. Revista interuniversitaria* 21. Salamanca: Universitat de Salamanca, pàg. 17-116.
- AGUILÓ SUREDA, F. (1987). «La renovació pedagògica a Mallorca». A: *Mallorca, ara*. Palma: Antiga impremta Soler, pàg. 243-247.
- BASSA, R.; OLIVER, M. F. (1997). *Les escoles d'estiu de Mallorca (1968-1996)*. Ferran Sintès. (Educació i Societat 3).
- BASSA I MARTÍN, R. (1978). «Les escoles d'estiu de Mallorca (1968-1977)». A: *II Jornades d'Història de l'Educació en els Països Catalans*. Palma: Universitat de les Illes Balears, pàg. 112-123.

⁴¹ Articles sobre didàctica:

BASSA, R. (1979). «Algunes aportacions a la didàctica de la llengua». *Lluc*. Palma, pàg. 41-44.

MULET, B. (1979). «La nostra llengua i l'educació preescolar». *Lluc*. Palma, pàg. 110-113.

MULET, B.; MORA, J. (1982). «El coneixement del medi i les seves possibilitats educatives». *Lluc*. Palma, pàg. 22-23.

- BUADES, J.; SERRA, S. (2000). «Les Illes Balears des dels anys seixanta al final del franquisme. La transició democràtica i el règim preautonòmic». A: Grup d'Estudis de la Cultura, la Societat i la Política al Món Contemporani (UIB). *El segle XX a les Illes Balears*. Palma: Cort, pàg. 245-280.
- COLOM, ANTONI J. (1980). «Educación y lengua catalana en las Baleares». *Cuadernos de Pedagogía* 70.
- COMPANY I MATES, A. (1998). «La revista *Cort* durant la transició democràtica». A: *Transició a les Illes Balears: Simposi 25 anys*. Palma: Institut d'Estudis Balearics, pàg. 141-163.
- MATA, M. (1997). *La educación pública*. Barcelona: Destino.
- MIR I FULLANA, A. (1992). «L'Obra Cultural Balear. Tres dècades fent país». *El Mirall* 58, 84-90.
- NADAL, A. (1999). *La preautonomia balear (1979-1983)*. Palma: Documenta Balear.
- PAYERAS FEMENIAS, M. (1999). *Les utopies esvaïdes*. Palma: Cort.
- RÍOS, P. (1986). «El Movimiento de Renovación Pedagógica (Islas Baleares)». *Cuadernos de Pedagogía* 136.
- SEGUÍ I TROBAT, G. (2002). «La revista *Lluc* 1921-gener-2001. Vuitanta anys d'història». *Lluc* 826, 3-6.
- SUREDA, B. (2000). *L'educació a les Illes Balears en el segle XX*. Palma: Documenta Balear.